

Það er í samræmi við venju Ungers að leiðrétta augljós pennaglöp í aðalhandriti, eins og hér eru þar sem B hefur *heidingi* fyrir ‘hægindi’, en oftast nær er slíkra leiðréttinga þó getið neðanmáls. En hér hefur Unger jafnframt, þegjandi og hljóðalaust, breytt sameiginlegum texta B og b í samræmi við texta Aa-gerðar þáttarins, sem hér er prentaður orðrétt eftir handritinu a (AM 180 a fol.), þar sem A (AM 180 c fol.) er skert á þessum stað, í Karlamagnús sögu, 292. bls.:

ok var engi sá í öllum herinum er svá mikil hægindi féngi at hjálm sinn leysti af höfði

Vera má að orðasambandið ‘leysa hjálm sinn af höfði’ sé eldra í Agulandus þætti, enda þótt það sé aðeins varðveitt í a, en þar sem handritin B og b eru óháð hvort öðru,¹ hlýtur sambandið ‘fría hjálminum sér á höfði’ að hafa staðið í erkiriti Bb-gerðar þáttarins, sem hefur verið skrifað á 14. öld² eins og gerðin sjálf. Textabreyting Ungers er því gjör-samlega óheimil, en vegna hennar er dæmasafn orðabóka um notkun sagnarinnar ‘fría’ í fornu máli fátæklegra en ella hefði orðið.

Ósagt skal látið hvort hjálmurinn er hér persónugerður, þannig að orðasambandið merki “veita hjálminum á höfði sér frelsi”, eða hvort ‘sik’ er undanskilið, þannig að það merki “losa sig við hjálminn á höfði sér”.

¹ Tvö stemmu hafa verið sett upp: Jakob Benediktsson, “Skinnblað úr Karlamagnús sögu”, *Skírnir* CXXVI (Rv. 1952), 213. – E. F. Halvorsen, *The Norse Version of the Chanson de Roland* (Bibliotheca Arnarnagæana XIX, Kh. 1959), 75.

² Handritið B ber með sér að vera mikið til stafrétt uppskrift glataðs handrits, sem að vitnisburði Árna Magnússonar var “non admodum vetustus Codex” (*Katalog over den Arnarnagæanske håndskriftsamling* I (Kh. 1889), 149) og virðist hafa verið frá lokum 14. aldar.

S.K.

7

Á SÁ SÁ SÁ ES Á SÁ SAT

SETNING sem hver maður með einfalt og grandalaust hugarfar mundi lesa eins og gert er hér að ofan er rist á rúnakefli sem fundizt hefur á Grænlandi á slóðum Eiríks rauða. Um þetta má fá meiri fróðleik í grein eftir Helga Guðmundsson í fyrsta bindi Griplu, og í annarri eftir Ólaf Halldórsson í kveri því sem Bjarnígull nefnist (1977). Um þann

bækling skal tekið fram að búast má við, eigi sízt 'ef útanlands kœmr sjá frásögn', að hátíðlegum alvörumönnum geti orðið hverft við sitt-hvað sem þar stendur, og varla líklegt að sumir höfundanna láti sér bregða þótt svo verði. Ólafur skilur, af bjarnígulslegu hyggjuviti, að rúnirnar hafi rist Eiríkur rauði. Eitthvað hefur sá maður heitið, hver sem var, og má þá eins vel nefna hann Eirík og hvað annað.

Ólafur grunar Eirík um að hafa lagzt í gátusmið þá er aldur færðist yfir og illa áraði til mannvíga. Ég mundi heldur komast svo að orði að hann hafi gerzt *pædagogus* og farið að búa til stafrófskver á spýtum. Næst kemur að því að lesmálið standist sína raun, og fer þá ekki ólíkt því sem Eirík grunaði að verða mundi. Stöfunarbarnið, sem eins og nú er komið sögu mætti kalla Leif, situr með keflið í höndum og stautar 'sá sá sá', en skilur hvorki upp né ofan. Þá tekur Eiríkur til máls og talar kennaralega: Sá er rúnanna háttur, frændi, að eigi koma þær allar í einn stað niður þó að samir sé stafirnir, né in heldur hafa öll orð jafnan þunga ef rétt er að kveðið. Far þú fram í búr; þar muntu sjá sái marga; ef þú sezt á einn þeirra og rennir augum til annars, geturðu sagt á eftir: á sá sá sá es á sá sat. Og Leifur svarar: Glöggfæ ég þetta nú séð, en það villti mig að ég hugða hér djúpsettari vandmæli fólgin. Þá segir Eiríkur: Eigi dyl ég þess að vera má að rúnar þyki hér settar við glettu, og sízt örvænt ef spýtlingur sjá geymist enn um stund að fleirum fari sem þér, en þó mátt þú, og svo aðrir, af þessu nema, að eigi er ávallt einsætt að fylgja þeirra dæmum sem jafnan hyggja það myrkt sem ljóst er, og bugðótt það sem beint er.

Um barnauppeldi á Grænlandi hinu forna er fáum heimildum að fletta. Um Ísland er kunnugt, svo langt aftur sem rakið verður, að ungmenni voru tamin í heimahúsum við fjölskrúðugra málfar en tíðkaðist í hversdagslegri ræðu: þau fengust við gátur, þau námu vísur, oft og einatt með strembnum kenningum, og þeim var kennt að fara með þulur eins og 'Stebbi stóð á strönd', þar sem mikið var í húfi að skýrt væri talað ef ekki átti að láta sér verða ófagurt á munni. Og stundum voru *homonyma* sett saman í erindi eins og þetta:

Áðan kom ég út og sá
einn þann mann sem reiddi sá,
mér var sagt að maður sá
mundi ætla að fara að sá.

Ekki veit ég hvar þessa stöku muni að finna á blöðum, en líklegt er, ef að vanda lætur, að hún muni ekki skrifuð upp fyrr en á 19du öld; þar fyrir getur hún vel verið drjúgum eldri. Hún flaug mér í hug endur fyrir löngu þegar ég heyrði Erik Moltke gera grein fyrir lestri sínum á grænlenzka keflinu. Hverjir þræðir kunni að vera milli stökunnar og rúnanna skal ég engu spá um, sennilega þeir einir að tveimur mönnum, hvorum í sínu landi og hvorum á sinni öld, hefur komið til hugar að leika sér að orðinu *sá* í mismunandi merkingum.

Eftir er enn annar hluti ristunnar og hefur verið lesinn 'Bibrau heitir mær sú es sitr á bláni'. Hér er snúið að nýju efni og líkast því sem vikið sé yfir í skáldskap; kynningarhátturinn er til í eddukvæðum og víðar: Hræsvelgr heitir, er sitr á himins enda; Heiðrún heitir geit, er stendr hollu á Herjaföðrs; Suart hetær sten, han stær i hafæ utæ (rúnakefli úr Rípum). En hver var þessi mær, hvernig á að lesa nafn hennar og hvar sat hún? Því mun seint verða svarað og að minnsta kosti ekki hér. Bifbrá vill Ólafur kalla meyna, og þeir Helgi og Ólafur vísa henni báðir til sætis á himni. Þá mundu menn verða að setja hnakkann á bak sér aftur til að sjá hana, eins og skáld gerðu á Þýzkalandi meðan þau voru að svipast um eftir þarlendri merkiskonu sem sat á tindi, og mætti, ef einhver nennti, vel gera kvæði um þessa í þeirra anda:

Nú skyggir, og skarður máni
úr skýjum hyggur þar að
sem Bifbrá situr á bláni
með blikandi gullið hlað.

En ekki þori ég að fortaka að mær þessi hafi farið öllu lægra og jafnvel setið niðri á blánni, og sé þá átt við einhverja þvílíka blá sem Páll heitinn Ólafsson þeysti forðum yfir á hrossi sínu, en varla ráðlegt að tala hátt um þetta, því að þá verður farið að spyrja um viðskeyttan greini á Grænlandi í tíð Eiríks rauða.

Hér fer þá sem margoft ellegar að vitneskja er í molum en rök og skynsemi dugir skammt. Og verður þá helzta fangaráðið að reyna að fleyta sér á bjarnígulslegu hundasundi.

J.H.